

Artikel uit het bulletin van de
Antwerpse Vereniging voor Bouwhistorie en Geschiedenis*

(*vzw opgericht in 1963, tot juni 2007 Antwerpse Vereniging voor Bodem en Grotonderzoek)

Maclot, P., 'Schabloonbeschilderde kinderbalkjes in "t Paradys", Torfbrug 10', *Bulletin van de Antwerpse vereniging voor bodem- en grotonderzoek*, 1985/1, 19–22.

Download van: <http://www.avbg.be/bulletin.html>
Contact: <http://www.avbg.be/contact.html>

© 2008-2009 Tim Bisschops & Antwerpse Vereniging voor Bouwhistorie en Geschiedenis vzw. Tekst en afbeeldingen strikt voor persoonlijk gebruik. Publiek of commercieel gebruik enkel mits schriftelijke toestemming van het bestuur van de AVBG.

ANTWERPSE VERENIGING VOOR
BODEM- EN GROTONDERZOEK
BULLETTIN : 1985 / N° 1

JAN. - FEBR.

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Petra MACLOT

SCHABLOONBESCHILDERDE KINDERBALKJES IN "T PARADYS", TORFBRUG 10

In de schaduw van de kathedraal ...

Op de hoek van de Blauwmoezelstraat met de Torfbrug, vlak bij het noord-portaal van de kathedraal, baat eigenaar Jan Beenhouwers een café-eethuis uit, genaamd "t Elfde Gebod", onder meer bekend om zijn merkwaardige interieur. Inderdaad kan de bezoeker er zich niet alleen te goed doen aan spijs en drank, bovendien krijgt hij er het gezelschap bij van een hele verzameling heiligenbeelden ... vandaar.

De oorspronkelijke naam van dit pand is niet minder toepasselijk, vooral voor een huis in de onmiddellijke nabijheid van de kathedraal, dat bovendien altijd eigendom geweest is van de kerkfabriek: "t Paradys" (1).

We werden er uitgenodigd om het plafond te komen bestuderen, omdat sporen van beschildering waren opgemerkt. Het onderzoek ter plaatse werd aangevuld met een archiefpunctie, in de hoop de vondsten te kunnen situeren in de tijd. We zijn er echter niet in geslaagd de bouwdatum van het huidige pand Torfbrug nr. 10 te bepalen.

Een prent van Hogenberg toont de houten gevel van "t Paradys" tijdens de grote brand van 4 november 1576 bij de beruchte Spaanse Furie, maar geen enkele tekst lijkt te spreken over het eventueel afbranden en/of heroprichten van dit pand omstreeks de jaren 1580.

Een prent van omstreeks 1649 waarop "the Cathedral of Antwerp" staat afgebeeld, toont ons onder meer "t Paradys" reeds in zijn versteende versie. We moeten dus voortgaan op kenmerken van stijl om bij benadering een datering voorop te stellen.

De plafonddecoratie (2)

De vier plafondvakken van de eerste verdieping behielden grotendeels hun decoratieve beschildering op de kinderbalkjes, terwijl spijtig genoeg voor het aanbrengen van een pleisterplafond de moerbalken werden bekapt en van hun sleutels en consoles werden ontdaan, en de beplanking zoals gewoonlijk reeds lang was vervangen, zodat geen gegevens van beschilderingen op die delen konden worden genoteerd.

Enkel een drietal strijkhoutconsoles hebben hun profiel bewaard, en slechts één balksleutel vertoont nog een gedeelte van zijn versiering.

De constructiewijze van deze roostering met half in de moerbalk verzonken kinderbalken noodzaakte een afdichting met wagenschotplankjes, zoals trouwens de groefjes als geleiders voor het inschuiven van kopschotjes getuigen.

In de Engels rode beschildering van de balkjes zijn telkens twee lange rechte hoeken met halfronde uiteinden in wit uitgespaard, een vorm die met een zwarte penseelstreek is gedubbeld.

Binnen deze beide versieringsvelden zijn telkens twee identische, \pm 35 cm lange schabloonmotieven in het zwart uitgeverfd. Ze zijn in spiegelbeeld tegen elkaar gezet en vormen zo een symmetrische tekening van iets meer dan 70 cm lengte. De witte motiefvelden zijn niet zeer regelmatig van uitvoering en soms zijn

ze te smal uitgevallen, waardoor de schabloonversiering buiten haar omkadering komt.

De picturale laag lijkt zeer goed van hechting en is nog grotendeels aanwezig, zij het momenteel vrij moeilijk te onderscheiden onder de laag donkerbruine bijts, waarmee het plafond tijdens de renovatie is overschilderd geworden.

Vergelijkingsmateriaal

Deze decoratie, zijnde de originele afwerkingslaag van bij de heropbouw van "t Paradys", kan vergeleken worden met een vroeger gesignaleerde vondst, die buiten enige kontekst werd aangetroffen, en die we toen voorzichtigheidshalve in het begin der 17de eeuw hebben gesitueerd. Het 'balkje apart' uit de Gouden Bol in de Hoogstraat (3) lijkt inderdaad zeer sterk aan de kinderbalken van "t Paradijs", in alle opzichten: het heeft een gelijkaardige schabloondecoratie, zij het in rood, op een wit motiefveld van een zelfde vorm, eveneens begeleid door een zwarte penseelstreek, terwijl hier de kleur van het balkje zelf blauwgrijs is. Vorm en techniek zijn dus dezelfde, enkel kleurkeuze verschilt een weinig.

Schabloonbeschilderd balkje uit de Gouden Bol, Hoogstraat nr. 36

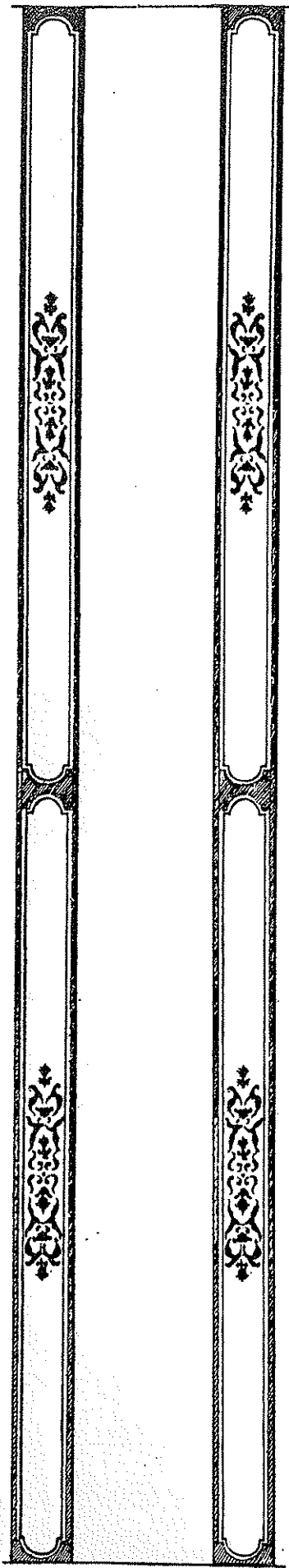
Beide plafonddecoraties zijn typische voorbeelden van de meest gebruikelijke, 'positieve' schabloontechniek met een floraal motief, maar vormen momenteel nog een uitzondering wat hun omkadering betreft (4). Meestal beperkt zich de omlijsting tot een lijn die het gehele motiefveld afbakt als steun of accent, maar die zelden een decoratief element op zichzelf vormt. Wel kennen we enkele moerbalkversieringen die in die zin zijn opgevat, zoals die van de Reyndersstraat nr. 5 (5) en de Kaasstraat nr. 11/13 (6). Voor de beplankingsvlakken kennen we het merkwaardige voorbeeld van de Koepoortbrug nr. 4 (7). Vooral de plafonddecoratie van het Jordaensatelier in de Reyndersstraat biedt een voorbeeld van een geheel waarvan zowel moerbalk als beplanking in die zin zijn behandeld (8).

Tot nu toe blijven deze twee gevallen voor kinderbalkdecoratie nog voorlopig eerder apart staan in hun soort.

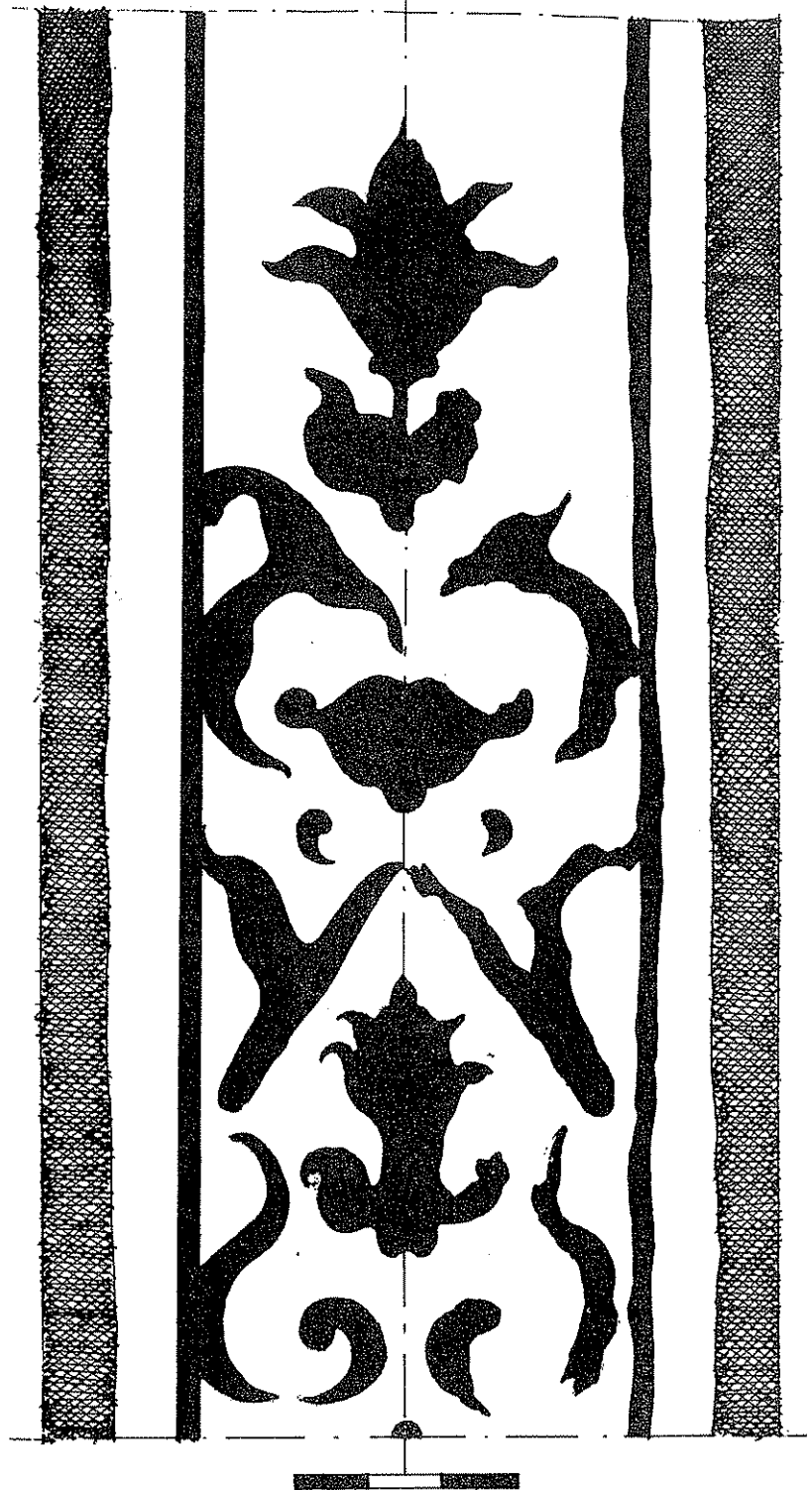
Gezien we geen enkele geschreven bron of afbeelding aantreffen die zich uitsprekt over de periode van heropbouw van "t Paradijs", en we bovendien niet over voldoende aanwijzingen beschikken in verband met herbruiken van sommige elementen, blijft het vrij moeilijk om met zekerheid een datering te geven voor deze plafondschilderingen. Toch zouden we durven stellen dat deze decoratie moet zijn aangebracht ergens in de laat 16de of begin 17de eeuw, zijnde een laat 16de-eeuwse decoratievorm die misschien niet zo vlug gedemodeerd raakte. Verdere enger te dateren vondsten zullen hierover uitsluitsel moeten geven.

Bezienswaardigheid

Voor wie er een (zeer scherp) oog voor heeft is deze schabloondecoratie van redelijk dichtbij te bekijken op de verdieping van het café-eethuis. Wie echter nog een tijdje geduld heeft kan die zelfde beschildering misschien beter gaan bewonderen na haar restauratie. De eigenaar heeft namelijk zijn intenties te

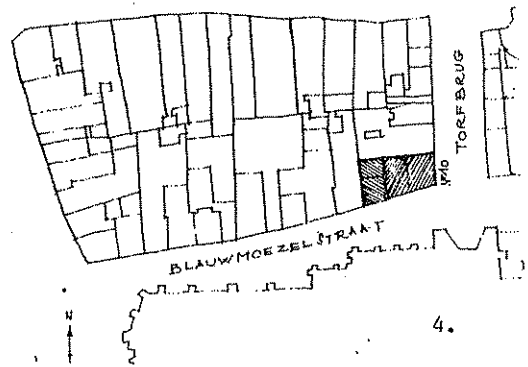
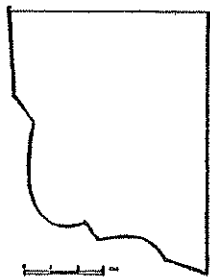

1.

2.

3.

4.

Plafonddecoratie Torfbrug 10: 1. Motiefverdeling op de kinderbalken - 2. Schabloonmotief -
3. Profiel strijkhoutconsole - 4. Situeringsplan

(tek. D. Maclot)

kennen gegeven dit plafond weer in al zijn glorie en kleurrijkheid te willen herstellen. Wanneer hij echter tijd -en moed- zal vinden om de vier vakken van dit toch grote plafondoppervlak te reinigen van de hardnekkige beitslaag en alle verdwenen delen met een passende kleur bij te werken, is een vraag. Uw bezoekje ter plaatse kan hem wellicht aanmoedigen de hemel van zijn 'Paradys' spoedig aan te pakken ...

Noten

- (1) SAA, PK 2274, f° 129 (de zgn. "Ketgen's wijkboeken").
- (2) Reeds behandeld in P. MACLOT, Een interieurarcheologisch rapport over decoratieve plafondafwerking in Antwerpse burgerhuizen in de 16de eeuw, Antwerpen, 1984 (onuitgegeven diplomascriptie Postgraduaat Monumenten- en Landschapszorg, N.H.I.B.S.), pp. 144-145.
- (3) P. MACLOT, Een balkje apart, Bulletin A.V.B.G., 1982, nrs. 5-6, pp. 75-77.
- (4) MACLOT, op. cit. (noot 2), pp. 58-59.
- (5) P. MACLOT - P. VAN DER WEE, Plafondbehang en -beschildering ontdekt in de Reyndersstraat 5, Bulletin A.V.B.G., 1982, nrs. 1-2, afb. p. 24.
- (6) P. MACLOT, Schabloonversierd plafond in het achterhuis van 't Steenken, Bulletin A.V.B.G., 1982, nrs. 11-12, afb. p. 212.
- (7) P. LEYSEN, Plafondschildering Koepoortbrug nr. 4 te Antwerpen, Bulletin A.V.B.G., 1983, nr. 2, afb. p. 42.
- (10) P. MACLOT, op. cit. (noot 2), pp. 130-131; bijdrage in voorbereiding.

RESUME

Nous étudions dans le présent article les peintures ornant le plafond du premier étage de la maison dite 'Paradys', au coin de la Blauwmoezelstraat et du Toffbrug, Seule la décoration des solives est conservée.

Il s'agit d'une peinture sur fond rouge, sur lequel se détachent deux rectangles blancs étirés aux petits côtés arrondis, cernés d'un trait noir, et ornés d'un motif floral central composé de deux éléments identiques accolés dos à dos, exécutés en noir, au pochoir.

La décoration présente de grandes analogies avec celle d'une solive provenant du 'Gouden Bol', dans la Hoogstraat.

L'encadrement du motif principal nous est connu dans l'ornementation des poutres et des planchers mais pour ce qui est des solives, nous n'avons que les deux exemples cités.

La datation du décor pose un problème. Nous n'avons pu déterminer quand exactement le 'Paradys' de bois devint un 'Paradys' de pierre, l'un et l'autre attestés sur des gravures d'époque. La reconstruction, dont nos peintures sont sans doute contemporaines, peut toutefois être située avec vraisemblance dans le dernier quart du 16ème ou au début du 17ème siècle.

Le présent propriétaire s'est proposé le nettoyage et la restauration de l'ensemble. Son café-restaurant s'en trouvera enrichi d'un document "justifiant la visite".
